

การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่น: ศึกษาเปรียบเทียบ
ประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น
Agricultural Sector Management by Local Communities: A Comparative
Study between Thailand and Japan

ชมพูนุช หุ่นนา^{1,*}
Chompoonuch Hunnak^{1,*}

(Received: May 27, 2025; Revised: Aug. 25, 2025; Accepted: Aug. 26, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวข้อง 2) ศึกษาการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศญี่ปุ่น 3) ศึกษาการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย และ 4) เสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ทฤษฎีระบอบกึ่งตลาดแบบจัดการตนเอง การจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ และการมีส่วนร่วมต่างให้ความสำคัญกับความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการตนเองอย่างอิสระ และการมีส่วนร่วมของทุกองค์ประกอบ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการต้องมีการกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง 2) ประเทศญี่ปุ่นมุ่งเน้นการกระจายอำนาจให้ผู้บริหารในระดับท้องถิ่นมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างอิสระ มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งมีความร่วมมือระหว่างภาคการเกษตร ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม 3) ประเทศไทยเน้นให้คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันในลักษณะทำนองเดียวกับประเทศญี่ปุ่น แต่มีการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ไม่มากนัก และไม่เด่นชัดด้านความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรม และ 4) ประเทศไทยควรมีการกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่นมีอำนาจจัดการตนเองอย่างอิสระ รวมทั้งสร้างความร่วมมือกับภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม ตลอดจนนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการภาคการเกษตร

คำสำคัญ: การจัดการภาคการเกษตร การจัดการตนเอง ชุมชนท้องถิ่น ประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่น

¹ สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี 11120

School of Management Science, Sukhothai Thammathirat Open University, Nonthaburi 11120, Thailand

* Corresponding author, e-mail: chompoonuch7229@gmail.com

ABSTRACT

This study compares local community-based agricultural management models in Thailand and Japan. The primary objectives are to: (1) review relevant theoretical frameworks and literature; (2) analyze community agricultural management mechanisms in Japan; (3) examine comparable practices in Thailand; and (4) propose policy recommendations for improving local community agricultural governance in Thailand. The research is conducted primarily through the analysis of relevant documentary and electronic media. The literature review reveals that key theories, such as Self-governance, New Public Governance, and Participatory Governance, emphasise the necessity of granting autonomy to local communities and ensuring inclusive participation. A consistent finding is that genuine decentralization is a crucial determinant of success in effective agricultural management.

The analysis of Japan demonstrates that decentralization has empowered local authorities with independent decision-making authority, facilitating the establishment of community enterprises and fostering dynamic cooperation among the agricultural, business, and industrial sectors. In contrast, the management model in Thailand, despite promoting community grouping, is constrained by limited adoption of advanced technology and exhibits a relatively weak linkage with the industrial sector. Therefore, the development of Thailand's agricultural management requires comprehensive decentralization reform to enable local communities to achieve autonomous self-governance. This must be accompanied by the proactive promotion of strategic partnerships with the business and industrial sectors and the systematic integration of digital technologies into agricultural management processes.

Keywords: Agricultural sector management, Self-governance, Local communities, Thailand, Japan

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) กล่าวถึงปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยยังไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ภาคการเกษตรมีผลิตภาพในการผลิตต่ำขาดการนำเทคโนโลยีเข้ามาเพิ่มประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัย ทำให้แรงงานลดน้อยลง และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศคาดว่าจะมีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งสร้างความเสียหายต่อระบบผลิตทางการเกษตร เป็นต้น จากปัญหาดังกล่าวประเทศไทยจึงกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งเป้าหมายไปที่การพัฒนาประเทศอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ

ไปสู่กลไกการบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง สร้างเกษตรกรยุคใหม่ที่มีทักษะสูง ด้วยการพัฒนาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2561) และการที่จะบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้นั้นชุมชนท้องถิ่นถือเป็นกลไกสำคัญต่อการขับเคลื่อนและวางรากฐานภาคเกษตรกรรมให้สามารถพัฒนาและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนทันต่อสภาพภูมิอากาศและยุคสมัยสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ในอีกด้านหนึ่ง ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทและสำคัญอย่างยิ่งต่อประชาชนในท้องถิ่น เนื่องจากเป็นกลุ่มหน่วยย่อยถัดจากครอบครัวและความใกล้ชิดกับสมาชิกในชุมชนมากที่สุด โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นในชนบทที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน แต่ในการจัดการของชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวมีลักษณะเป็นการจัดการตนเองตามแบบวิถีดั้งเดิมขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งสำคัญ ส่งผลให้การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะภาคการเกษตร ไม่สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติได้ ฉะนั้น การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ด้านรัฐประศาสนศาสตร์มาใช้ในการบริหารและการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เศรษฐกิจ และสังคมในแต่ละยุคสมัย เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน (ศรายุทธ คชพงศ์, บุญโชค บุญมี และธนัสสา โรจนตระกูล, 2563, น. 191-202)

โดยที่ภาคการเกษตรเป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจและสังคมไทยมายาวนาน โดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีบทบาทในการผลิตอาหาร สร้างรายได้จากการเกษตรกรรม และวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ ส่งผลให้ภาคการเกษตรเผชิญกับความท้าทายมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมโลก การรวมศูนย์อำนาจในการบริหารและการจัดการ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน อีกทั้งปัญหาภัยธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นต้น (พัฒน์พล กองทอง, 2562, น. 45) ชุมชนท้องถิ่นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาภาคการเกษตร เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมหล่อหลอมให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดจิตสำนึกมุ่งผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และสร้างผลผลิตทางเศรษฐกิจ รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นได้อีกด้วย เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นเป็นหน่วยการปกครองที่เป็นทางการ คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และในขณะเดียวกันก็มีความไม่เป็นทางการในลักษณะการปกครองดูแลของผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชน จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ชุมชนท้องถิ่นเป็นหน่วยทางสังคมที่สามารถสะท้อนความต้องการและปัญหาของประชาชนได้เป็นอย่างดี หากชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถจัดการตนเองได้แล้วย่อมส่งผลให้ระบบสังคมอ่อนแอหรืออาจล่มสลายได้ ซึ่งจะไม่ส่งผลดีต่อการบริหารภาครัฐส่วนกลาง (โกวิทย์ พวงงาม, 2562, น. 31-32)

จากข้อมูลและมุมมองของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับทัศนะของผู้เขียนที่เห็นว่าชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาภาคการเกษตรให้เป็นไปในทิศทางบวกหรือลบ การที่ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงปัญหาและร่วมพูดคุยปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกร่วมกัน ซึ่งถ้าหาก

รวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มต่างๆ ก็ย่อมทำให้เกิดพลังและสามารถเอาชนะปัญหาร่วมกันได้ อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการภาคการเกษตรได้อย่างยั่งยืนในที่สุด

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จ โดยชุมชนต้องมีอำนาจและความสามารถในการจัดการตนเองอย่างอิสระปราศจากการแทรกแซงจากภายนอก ประกอบกับองค์ความรู้ของชุมชนก็เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญในการจัดการตนเอง ในขณะที่ผู้นำชุมชนหรือผู้จัดการกลุ่มจะไม่ใช้บุคคลที่อยู่ในฐานะผู้บังคับบัญชา หรือมีอำนาจเหนือกว่าบุคคลอื่นในชุมชน แต่อยู่ในสถานะผู้ส่งเสริมและประสานความร่วมมือ ส่วนสมาชิกทุกคนในชุมชนก็มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานหรือแนวทางการจัดการตนเองว่าจะไปในทิศทางใด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นทำให้สามารถกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่นและเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น (Wheatley, 1999, pp. 133-134; Bekkers, Dijkstra, Edwards and Fenger, 2007, pp. 21-26; ชมภูณช หุ่นนาค, 2566, น. 9) ดังนั้น การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น จึงหมายถึง ชุมชนท้องถิ่นมีอำนาจการจัดการทรัพยากรในชุมชนอย่างเป็นอิสระ ไม่ว่าจะเป็นคน องค์กร งบประมาณ และเครื่องมือต่างๆ เป็นต้น เพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ด้วยการกระตุ้นให้คนในชุมชนตื่นรู้ เข้ามามีส่วนร่วม มีจิตสำนึกสาธารณะ และร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในทุกภาคส่วน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตนเองไปสู่เป้าหมายและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นมีหลายทฤษฎี ในบทความนี้จะนำเสนอทฤษฎีหลักที่สำคัญ 3 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีระบบอภิบาลแบบจัดการตนเอง ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่ และทฤษฎีการมีส่วนร่วม โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ทฤษฎีระบบอภิบาลแบบจัดการตนเอง

ทฤษฎีระบบอภิบาลแบบจัดการตนเอง (Self-governance) ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับความสามารถของชุมชนที่จะริเริ่มจัดการตนเองอย่างมีอิสระ (Autonomously) ไม่อยู่ภายใต้การควบคุม บังคับบัญชา หรือสั่งการของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า เช่น คนในชุมชนรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน ร่วมกันผลิตและออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าเกษตร และจัดการด้านการตลาดร่วมกัน เพื่อให้กลุ่มของตนสามารถกำหนดราคาขายเองได้และมีอำนาจในการต่อรองราคากับผู้ซื้อ เพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาตรงจุดหรือลักษณะเฉพาะของกลุ่มตน และลดการควบคุม ดูแล และสั่งการจากภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลดการใช้กฎหมายและระเบียบต่างๆ ของรัฐในฐานะผู้กำหนดนโยบายและผู้นำนโยบายไปปฏิบัติแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยรัฐผันตนเองมาเป็นผู้สนับสนุน นำทาง และดูแลอยู่ห่างๆ (Steering at a distance) กล่าวคือ ปฏิสัมพันธ์ของภาครัฐ ภาคสังคม และภาคเอกชนมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาสังคมร่วมกัน (Kooiman, 2003 อ้างถึงใน ชมภูณช หุ่นนาค, 2566, น. 38)

2. ทฤษฎีการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่

ในศตวรรษที่ 21 ได้เกิดแนวคิดสำคัญในการพัฒนาที่หลอมรวมการทำงานเชิงบูรณาการ เรียกว่า การจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ (New Public Governance: NPG) โดยทฤษฎีนี้ได้เสนอทางเลือกใหม่ในการจัดการภาครัฐที่มุ่งให้ความสำคัญกับเครือข่าย (Networks) ความร่วมมือ (Collaboration) และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) โดยเน้นการบริหารภาครัฐแบบมีส่วนร่วม และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรไม่แสวงหากำไร และภาคประชาชน เนื่องจากมองว่าการบริหารไม่ได้เกิดจากองค์กรรัฐฝ่ายเดียว แต่ผ่านกระบวนการความร่วมมือระหว่างองค์กรและภาคีต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนไม่ใช่แค่ผู้รับบริการ แต่เป็นผู้ร่วมออกแบบและร่วมดำเนินการบริการด้วย รวมทั้งเน้นการให้คุณค่าทางสังคม มากกว่าความคุ้มค่าเชิงเศรษฐกิจ เช่น ความเป็นธรรม ความไว้วางใจ และความยั่งยืน เป็นต้น (Osborne, 2006, p. 383) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bovaird ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างบริการสาธารณะ โดยการร่วมออกแบบระหว่างรัฐและประชาชน ซึ่งนับเป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งของแนวคิด NPG (Bovaird, 2007, p. 847)

3. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation theory) ซึ่งได้รับการยอมรับและถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางในวงวิชาการ คือ Cohen and Uphoff (1980, pp. 219-222) เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นไว้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) นับเป็นกระบวนการของการตัดสินใจลำดับแรกที่ต้องกระทำ โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดนโยบายจากความต้องการและการตัดสินใจในการดำเนินการ ซึ่งการตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้หรือการดำเนินกิจกรรม ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) เป็นการมีส่วนร่วมในรูปแบบของการเข้าร่วมโครงการ ซึ่งเกิดจากประเด็นคำถามที่ว่า ใครสามารถทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ด้วยวิธีการใด เช่น การสนับสนุนด้านการบริหารงาน การช่วยเหลือด้านทรัพยากร และการประสานความร่วมมือ เป็นต้น ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบร่วมกัน ต่อผลที่จะเกิดขึ้นไม่ว่าในทางบวกหรือทางลบ หรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ต้องพิจารณาเกี่ยวกับการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย และขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการมีส่วนร่วมในการควบคุมตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน รวมถึงการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น สิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาในการประเมินผล คือ ความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในชุมชนได้

นอกจากนี้ มีผลงานวิจัยของประเทศที่ประสบความสำเร็จในเรื่องการกระจายอำนาจ คือ ประเทศอินโดนีเซีย Cahyono, Talitha, Firman and Hudalah ซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่อง ยี่สิบปี

แห่งการกระจายอำนาจในอินโดนีเซีย: มุมมองจากการพัฒนาภูมิภาค (Welcoming two decades of decentralization in Indonesia: a regional development perspective) พบว่า ประเทศอินโดนีเซียให้ความสำคัญกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ ถึงแม้การดำเนินงานในช่วงแรกจะต้องเผชิญกับความล้มเหลวในหลายพื้นที่ก็ตาม เนื่องจากประสบปัญหาการบริหารที่ไม่โปร่งใสและการขาดแคลนเจ้าหน้าที่ที่มีคุณภาพ แต่ต่อมากลไกการกระจายอำนาจได้ส่งผลดีในระยะยาวกับประเทศอินโดนีเซีย ได้แก่ สามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการประชาชนในพื้นที่มากขึ้น ลดการรวมศูนย์อำนาจจากส่วนกลาง และเกิดการกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึง ทำให้โครงสร้างพื้นฐานท้องถิ่นได้รับการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม เช่น ถนน การศึกษา และสาธารณสุข เป็นต้น (Cahyono, Talitha, Firman & Hudalah, 2019, pp. 1-19) ซึ่งตัวอย่างเมืองต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการกระจายอำนาจและสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ยอกยาคาร์ตา (Yogyakarta) และสุราบายา (Surabaya) โดยสรุปเปรียบเทียบจุดเด่นของทั้งสองเมืองได้ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปเปรียบเทียบจุดเด่นของเมืองยอกยาคาร์ตาและสุราบายา

ประเด็น	ยอกยาคาร์ตา	สุราบายา
ลักษณะเมือง	เมืองวัฒนธรรมเก่าแก่	เมืองอุตสาหกรรมและศูนย์กลางธุรกิจ
จุดเด่นการบริหาร	เน้นวัฒนธรรม เศรษฐกิจสร้างสรรค์	เน้นสิ่งแวดล้อมและระบบราชการที่โปร่งใส
รูปแบบการมีส่วนร่วม	วางแผนงบประมาณร่วมกับชุมชน	e-Government และระบบร้องเรียน/ข้อเสนอออนไลน์
ผลลัพธ์	เมืองต้นแบบ Smart and creative city	เมืองสีเขียวเป็นมิตรกับประชาชน

ที่มา: Firman (2016, pp. 15-29); Harimurti (2019, pp. 123-137)

จากตารางเปรียบเทียบจุดเด่นของเมืองยอกยาคาร์ตาและสุราบายาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเมืองยอกยาคาร์ตา เป็นเมืองที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแข็งแกร่งของประเทศอินโดนีเซีย ได้รับสถานะพิเศษ (Special region) มีอิสระในการจัดการท้องถิ่นสูง เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเมือง (Musrenbang) โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในแต่ละหมู่บ้านสามารถเสนอแผนงบประมาณของตนเองเข้าสู่ระดับเทศบาล และให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมควบคู่กับการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยว นำไปสู่ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม คือ เกิดเมืองอัจฉริยะและสร้างสรรค์ (Smart and creative city) มีระบบข้อมูล GIS สำหรับวางแผนเมือง เกิดการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) เช่น ศิลปะ งานฝีมือ และดนตรี เป็นต้น และชุมชนเข้มแข็ง (Firman, 2016, pp. 15-29) ส่วนเมืองสุราบายาเป็นเมืองใหญ่อันดับสองของอินโดนีเซีย ถือเป็นท้องถิ่นที่โดดเด่นของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการบริหารเมืองแบบมีส่วนร่วม

และโปร่งใส ใช้รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government) และระบบฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและตรวจสอบการใช้งบประมาณได้ ดำเนินนโยบายสิ่งแวดล้อมและการจัดการเมืองสีเขียว เปลี่ยนพื้นที่รกร้างเป็นสวนสาธารณะกว่า 100 แห่ง มีโครงการธนาคารขยะ (Bank Sampah) ให้ชาวบ้านนำขยะมาแลกเงิน ส่งเสริมการแยกขยะอย่างจริงจัง สนับสนุนการใช้จักรยานและระบบขนส่งมวลชนในเมือง รวมถึงส่งเสริมความสามารถของชุมชนจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพระดับชุมชน (Kampung empowerment) เช่น กลุ่มทำขนม เย็บผ้า และทำเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น ทำให้ได้รับการยกย่องเป็นเมืองต้นแบบของการบริหารเมืองอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้แนวคิดการกระจายอำนาจ (Harimurti, 2019, pp. 133-137)

จากทฤษฎีการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง คนในชุมชนท้องถิ่นมีการจัดการทรัพยากรต่างๆ อย่างเป็นอิสระ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน และจากทฤษฎีและงานวิจัยดังกล่าว เป็นที่มาที่ผู้เขียนนำมาประยุกต์และกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อนำไปสู่ประเด็นการวิเคราะห์และหาข้อสรุป แสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิด

ที่มา: Wheatley (1999, pp. 133-134); Bekkers, Dijkstra, Edwards and Fenger (2007, pp. 21-26); ชมภูนุช หุ่นาค (2566, น. 9); Kooiman (2003 อ้างถึงใน ชมภูนุช หุ่นาค, 2566, น. 38); Osborne (2006, p. 383); Bovaird (2007, p. 847); Cohen and Uphoff (1980, pp. 219-222); Firman (2016, pp. 15-29); Harimurti (2019, pp. 123-137)

การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย

ประเทศไทยเป็นอีกหนึ่งประเทศที่มีการขับเคลื่อนทั้งเศรษฐกิจและสังคมอย่างสร้างสรรค์ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและสังคมโลก โดยมีการวางแผนและวางโครงสร้างการพัฒนาชุมชนของประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้นเกิดจากการที่ประเทศประสบปัญหาในหลายๆ ประการ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 ได้แก่ 1) ปัญหาสัดส่วนประชากรภาคการเกษตรน้อยและปัญหาเกษตรกรสูงอายุ 2) ปัญหาขาดผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกร กล่าวคือ บุตรของเกษตรกรไม่สืบทอดอาชีพเกษตรกร 3) ปัญหาขาดคนรุ่นใหม่เข้ามาประกอบอาชีพเกษตรกรไม่สนใจจะเข้ามาประกอบอาชีพเกษตรกร หรือการขาดเกษตรกรรายใหม่เข้าสู่อาชีพเกษตรกร 4) ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ของผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรกับอาชีพอื่น 5) การเปิดตลาดการค้าเสรีและข้อตกลงทางการค้าต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของภาคการเกษตร โดยเฉพาะเรื่องต้นทุนการผลิต 6) ปัญหาค่านิยมในสังคมที่มองอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่ไม่มีศักดิ์ศรี 7) ปัญหาความไม่ชัดเจนของนโยบายของรัฐเกี่ยวกับภาคการเกษตร โดยเฉพาะนโยบายเกี่ยวกับการป้องกันภาคการเกษตรของประเทศไทย จากปัญหาดังกล่าวรัฐบาลไทยจึงได้ออกประกาศเรื่อง "แผนการทบทวนอาหารและเกษตรกรรม" เป็นแผนนโยบายพื้นฐานของรัฐบาลที่มีต่อเกษตรกร เพื่อปกป้องผู้บริโภค โดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับ 1) ความปลอดภัยและความมั่นคงของอาหาร 2) แรงปฏิรูปโครงสร้างการเกษตร 3) การดำรงอยู่ร่วมกันของสังคมเมืองและสังคมชนบท ส่งผลให้ประเทศไทยสามารถจัดการภาคการเกษตรได้อย่างสมบูรณ์ (MAFF, 2010, pp. 9-12; Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2009, pp. 1-12; OECD, 2023, pp. 8-9)

ในอดีตที่ผ่านมาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง ต่อมา มีการเพิ่มอำนาจให้กับส่วนท้องถิ่น โดยการยกเลิกละหน่วยงานส่วนกลางในท้องถิ่นที่ไม่มีความจำเป็น และถ่ายโอนอำนาจและภารกิจนั้นให้ท้องถิ่นดำเนินการได้อย่างอิสระ รวมถึงให้ท้องถิ่นมีความคล่องตัวในการบริหารบุคลากรและภารกิจมากขึ้น เรียกได้ว่าเป็นการลดอำนาจและการแทรกแซงจากรัฐบาลกลาง โดยพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจปี 1999 และแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจปี 2011 (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2561, น. 8-10)

ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ชนบทเพื่อเป็นแหล่งผลิตอาหารที่เพียงพอ สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนภาคการเกษตร เน้นการพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน และพัฒนาภาคการเกษตรอย่างกลมกลืนกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รวมทั้งให้ความสำคัญกับการจัดสรรแรงงานอย่างเหมาะสม การจัดการเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ทำการเพาะปลูก การจัดการที่ดินทำการเกษตร การปรับปรุงการผลิตพืชหลักโดยเฉพาะข้าว การพัฒนาและเผยแพร่เทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) อย่างเหมาะสม โดยปรับปรุงให้มีถนนเข้าถึงพื้นที่เกษตรอย่างทั่วถึง ตลอดจนจัดให้มีทางระบายน้ำและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเน้นการพัฒนาภาคการเกษตรภายใต้หลักการพึ่งตนเองบนพื้นฐานทางธุรกิจเกษตร นอกจากนั้นหน่วยงาน

ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรยังให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองของเกษตรกรอีกด้วย เช่น การถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรไม่ใช่เฉพาะการปลูกพืช แต่ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องดิน การใช้สารเคมี การใช้ปุ๋ย การใช้เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ การใช้เครื่องจักรกล และการใช้คอมพิวเตอร์ เพื่อการจัดการงานทางการเกษตร อีกทั้งการพัฒนาและนำเทคโนโลยีการเกษตรอัจฉริยะมาใช้ในญี่ปุ่น เช่น โดรน หุ่นยนต์ และเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ปัญหา การขาดแคลน แรงงาน และสังคมผู้สูงอายุ (Asian Development Bank Institute (ADB), 2023)

ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมชัดเจนของการจัดการภาคการเกษตรของประเทศญี่ปุ่น คือ ชุมชน ท้องถิ่นมีการดำเนินงานในรูปของวิสาหกิจชุมชนอย่างเข้มแข็ง มีการสร้างความร่วมมือระหว่าง ภาคการเกษตร ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการภาคการเกษตรใหม่ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค มีการปรับปรุงการจัดการ และการสร้างขีดความสามารถ ในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรม โดยพัฒนาคมนในชุมชนให้มีทักษะ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ประยุกต์ องค์กรความรู้ร่วมกันระหว่างเทคนิคการเพาะปลูกจากเกษตรกรกับความรู้ทางการผลิตที่มีมาตรฐาน จากภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งกลยุทธ์ด้านการค้าและการตลาดจากภาคธุรกิจ ตลอดจนการออกแบบระบบ สนับสนุนการปฏิบัติการต่างๆ ตั้งแต่การจัดหาผู้เชี่ยวชาญ การพัฒนาเทคโนโลยี การขยายกำลังการผลิต และการหาตลาด (สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560, น. 32-33)

ประเทศญี่ปุ่นมีการจัดทำแผนชุมชนโดยประชาชน โดยเมืองโกเบซึ่งถือเป็นเมืองชั้นนำที่มีชื่อเสียง ของจังหวัดฮะโยโกะ มีประชากรประมาณ 1,501,678 คน รายได้ครัวเรือนต่อคน ข้อมูลปี ค.ศ. 2024 ระบุว่า ประชาชนในเมืองโกเบมีรายได้ USD 15,561.85 ต่อคนต่อปี หรือประมาณ 540,000 บาท (CEIC Data, 2024) ภายในพื้นที่เมืองนี้มีความเป็นชนบทและทำการเกษตรอยู่ด้วย โดยประชาชนที่ทำอาชีพอื่น นอกจากการเกษตรก็จะเลือกอาชีพเกษตรเป็นอาชีพรอง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำการเกษตร โดยบริเวณรอบที่พาดพิงกับพื้นที่ทำการเกษตรและมีการคมนาคมที่สะดวก คนในชุมชนร่วมกันจัดทำ “แผนส่งเสริมชุมชนบ้านเกิด” ซึ่งเป็นแผนที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนเอง ทำให้พวกเขารู้สึกเป็นเจ้าของ โครงการ เจ้าของพื้นที่ มีความเชื่อมั่น และตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง ในขณะเดียวกันก็มีการสร้าง เครือข่ายขยายความร่วมมือไปยังภาควิชาการและกลุ่มข้าราชการในฐานะเป็นที่ปรึกษาการจัดทำแผนชุมชน อีกทั้งมีการต่อยอดการดำเนินงานไปสู่แผนงานอื่นๆ เช่น “หนึ่งหมู่บ้าน หนึ่งความภูมิใจ” โดยให้ ความสำเร็จกับการส่งเสริมอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นที่ในวันจะเลือนหายไปให้กลับมาอีกครั้ง เพื่อให้ คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง และด้วยความเข้มแข็งของชุมชน ส่งผลให้แผนชุมชน ดังกล่าวจึงประสบความสำเร็จและได้รับเงินอุดหนุนในการดำเนินงานจากส่วนกลาง (องค์การความร่วมมือ ระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น, 2568)

โดยสรุป ประเด็นสำคัญที่ส่งผลให้การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศ ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จ คือ การจัดโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินที่เน้นการกระจายอำนาจให้ ผู้บริหารในระดับท้องถิ่นมีอำนาจในการตัดสินใจและดำเนินการสิ่งต่างๆ ที่สอดคล้องกับบริบท ปัญหา และความต้องการของคนในชุมชน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน ความเอื้ออาทรต่อกัน

การดำเนินงานในรูปของวิสาหกิจชุมชนอย่างเข้มแข็ง การสร้างร่วมมือระหว่างภาคการเกษตร ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม รวมถึงมีการจัดทำแผนชุมชนโดยประชาชนในชุมชน

การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย

การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยเริ่มเป็นที่กล่าวถึงอย่างจริงจัง หลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 เมื่อผู้กำหนดนโยบายและหน่วยงานราชการรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดจากระบบ เศรษฐกิจแบบพึ่งพาตลาดและภายนอก รัฐบาลและภาคประชาสังคมมีแนวคิดการส่งเสริม “ชุมชนเข้มแข็ง” และ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งส่งผลต่อการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ การผลิต และการจัดการทรัพยากร (สุภาพร ทรงศิริ, 2555, น. 47) ซึ่งกระบวนการในการจัดการตนเองมีขั้นตอน ที่สำคัญ ได้แก่ 1) การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรชุมชน โดยชุมชนรวมตัวกันในรูปแบบกลุ่มอาชีพ กลุ่มเกษตร อินทรีย์ วิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อจัดกิจกรรมร่วมกัน 2) การวิเคราะห์ ปัญหาและทรัพยากรในพื้นที่ โดยการใช้กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาโดยชุมชนเอง เพื่อระบุปัจจัย และทรัพยากรที่มีอยู่ 3) การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ร่วมกันและนำเสนอ หน่วยงานรัฐเพื่อสนับสนุนงบประมาณ และ 4) การดำเนินกิจกรรมและติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ในกรณีนี้ มีหลากหลายหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการจัดการภาคการเกษตรของชุมชน ท้องถิ่น ได้แก่ 1) กรมการพัฒนาชุมชน (พช.) โดยมีการดำเนินโครงการแผนชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมือ ในการวางแผนพัฒนาของชุมชน 2) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยการให้ทุนสนับสนุน งานวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) และส่งเสริมเครือข่ายชุมชนจัดการตนเอง 3) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) โดยการสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้แก่ชุมชนให้สามารถวางแผนและดำเนินการจัดการ ทรัพยากรของตนเอง และ 4) สถาบันการศึกษาต่างๆ โดยการให้ความรู้และสนับสนุนการดำเนินงาน ในส่วนที่เกี่ยวข้อง (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2549, น. 76; ณัฐพงษ์ พึ่งวานิช, 2560, น. 103; อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์, 2557, น. 61)

ในประเทศไทยมีชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งที่มีการจัดการภาคการเกษตรโดยให้ความสำคัญกับ การจัดการตนเองจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง 2 ชุมชน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนชีววิถีตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน และชุมชนบ้านดินเป็ด ตำบลลำภี อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดยโสธร เนื่องจากเห็นว่าสองชุมชนนี้มีการจัดการตนเองที่โดดเด่นทั้งในเรื่อง การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับกรณีศึกษาของประเทศ ญี่ปุ่นที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงข้างต้น โดยการจัดการภาคการเกษตรของสองชุมชนนี้มีรายละเอียด ดังนี้

1. วิสาหกิจชุมชนชีววิถีตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน พื้นที่นี้มีประชากร ณ เดือน มิถุนายน 2568 จำนวน 2,837 คน แยกเป็นชาย 1,387 และหญิง 1,450 จาก 874 ครัวเรือน มีรายได้เพิ่ม จากการขายสมุนไพร 1,500 บาท/คน/เดือน กระจายรายได้สู่ชุมชนมูลค่าโดยเฉลี่ย 500,000 บาท/ปี กลุ่มผลิตภัณฑ์สมุนไพรมีกำไรเดือนละ 1 ล้านบาท และมีทุนหมุนเวียน 15 ล้านบาท (องค์การบริหาร ส่วนตำบลน้ำเกี๋ยน, 2568) ก่อนการรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนนั้น ชุมชนนี้ประสบปัญหาการทำลายป่า

เพื่อปลูกข้าวโพดในที่สูงและปัญหาเสพติด ต่อมามีการรวมกลุ่มของคนใน โดยให้ชาวบ้านทุกคนถือหุ้น เป็นเจ้าของธุรกิจร่วมกัน มีการบริหารอย่างเป็นระบบ และมีการแบ่งหน้าที่กันชัดเจน การดำเนินงานกลุ่ม ยึดหลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย รวมทั้งมีการลดรายจ่าย ที่ไม่จำเป็นในครัวเรือนและใช้พืชผักสมุนไพรที่มีในป่าชุมชนและจากการทำการเกษตรมาพัฒนาแปรรูป เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางที่มีคุณภาพ สร้างแบรนด์ให้เป็นที่รู้จักและส่งจำหน่ายทั้งในประเทศ และต่างประเทศ สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนนี้ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานพัฒนา เศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) ให้เป็นต้นแบบชุมชนตัวอย่างแห่งการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และเป็นศูนย์ศึกษาดูงานด้านวิสาหกิจชุมชนและความเข้มแข็ง ของชุมชน รวมถึงสมาชิกชุมชนริเริ่มทำธุรกิจโฮมสเตย์ พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (เอ็นนู ซื่อสุวรรณ, 2567, น. (13-31)-(13-34))

2. ชุมชนบ้านดินเป็ด ตำบลลำภี อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา มี 115 ครัวเรือน รวมประชากร 426 คน พื้นที่ส่วนใหญ่ในชุมชนนี้เป็นสวนยางพารา เนื่องจากคนในชุมชนนี้นิยมปลูกต้นยางพารา จนกลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชน พื้นที่รองลงมาเป็นพื้นที่ป่าและเหมืองแร่ สวนผลไม้ และทำนา ต่อมาในชุมชนมีการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้ประสบปัญหาการหาช่างพันธุ์ดีมาปลูก ต้องสั่งซื้อจากภายนอกพื้นที่ และปัญหานายางแผ่นออกไปจำหน่ายให้แก่พ่อค้าต้องเสียค่าใช้จ่าย ในการขนส่งสูง คนในชุมชนจึงร่วมกันแก้ปัญหาด้วยการจัดตั้งกลุ่มเพาะพันธุ์กล้าต้นยางและทำตลาด ประมูลยางแผ่นดิบ รวมทั้งผู้หญิงในหมู่บ้านได้รวมกลุ่มกันทำขนมกอละแมบ้านดินเป็ด ซึ่งกลุ่มนี้สามารถ สร้างรายได้เดือนละประมาณ 50,000 บาท นอกจากนี้ยังมีกลุ่มแม่บ้านผลิตน้ำยาล้างจานซึ่งสร้างรายได้ เสริมให้กับครอบครัว และมีการจัดระดมทุนเพื่อนำเงินมาตั้งเป็นกองทุนช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน เช่น การรักษาคนป่วยในโรงพยาบาล คลอดบุตร และเสียชีวิต เป็นต้น นอกจากการจัดการภาคการเกษตร ของชุมชนบ้านดินเป็ดดังกล่าวแล้ว ชุมชนนี้ยังมีการจัดการตนเองในลักษณะเด่นอื่นๆ อีกหลายประการ ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2568); สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพังงา (2568)

2.1 การจัดการชุมชนโดยแบ่งเป็นกลุ่มบ้าน แต่ละกลุ่มบ้านดูแลกันเอง สร้างโครงสร้าง ของชุมชนที่เข้มแข็ง มีการเลือกหัวหน้ากลุ่มและแบ่งงานกันทำ เมื่อมีปัญหาหรือเรื่องสำคัญเกิดขึ้น จะบอกผ่านหัวหน้ากลุ่ม มีการจัดเวทีประชาคมเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกัน

2.2 กลไกในการจัดการและขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชนใช้ผู้ที่เป็นแกนหลักของชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำอาสาสมัครพัฒนาชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน และกลุ่มสตรี เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนในการเคารพนับถือผู้นำ ผู้อาวุโส ความสามัคคี ประองดองกัน และการยึดถือในกฎระเบียบของหมู่บ้านร่วมกัน

2.3 การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เช่น โครงการชีวิตวิถี แบบยั่งยืน เน้นช่วยสมาชิกในชุมชนที่ยังด้อยโอกาสด้วยการจัดสรรเงินทุนให้สำหรับประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ทำให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้น ลดหนี้สิน และรู้จักการเก็บออม การจัดทำแผนชุมชน

โดยกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมนับตั้งแต่การจัดเวทีเพื่อเตรียมความพร้อมชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูล การเรียนรู้ตนเองและชุมชน การคัดเลือกโครงการและระบุเป้าหมาย รวมถึงการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ นำไปสู่การจัดทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ เช่น การพัฒนาหมู่บ้านตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน รวมทั้งจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์กองทุนสวนยางพารา กลุ่มสตรีหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นต้น

จากกรณีศึกษาดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า วิสาหกิจชุมชนชีววิถีตำบลน้ำเกี๋ยน และชุมชนบ้านดินเป็ดมีการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาในชุมชน ทั้งผู้นำชุมชน กลุ่มอาชีพ ประชาชนชาวบ้าน คนในชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือ มีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล ซึ่งสิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน ต้องการที่จะดูแล รักษา และหวงแหนชุมชนให้สืบทอดไปยังรุ่นลูกรุ่นหลาน

เปรียบเทียบการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

จากการศึกษาการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า ชุมชนท้องถิ่นของทั้งสองประเทศมีการจัดการภาคการเกษตรที่คล้ายกัน และแตกต่างกันในบางบริบท ซึ่งสามารถสรุปเปรียบเทียบได้ตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 สรุปเปรียบเทียบกรณีศึกษาประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย

ประเด็น	ประเทศไทย	ประเทศญี่ปุ่น
1. การริเริ่มจัดการตนเอง/ การรวมกลุ่ม	- มีการดำเนินงานในรูปของวิสาหกิจชุมชน อย่างเข้มแข็งในบางชุมชน - รวมกลุ่มกันในรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้อง กับบริบทของพื้นที่	- มีการดำเนินงานในรูปของวิสาหกิจชุมชน อย่างเข้มแข็งครอบคลุมทั่วทั้งประเทศ
2. การมีส่วนร่วมของคน ในชุมชน	- มีการจัดการและขับเคลื่อนกิจกรรม ในชุมชนโดยผู้ที่เป็นแกนหลักของชุมชน โดยเฉพาะผู้นำชุมชน - มีการสร้างการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน	- เปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการจัดการท้องถิ่น เช่น การจัดทำ แผนพัฒนาพื้นที่ และการประชุม ปรึกษาหารือ เป็นต้น
3. การให้ชุมชนท้องถิ่น มีอำนาจจัดการตนเอง อย่างอิสระ	- มีนโยบายกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่น แต่ยังไม่เต็มรูปแบบ - มีนโยบายด้านการพัฒนา การเกษตร แต่ไม่สามารถขับเคลื่อน ให้เป็นรูปธรรมได้	- มีการเพิ่มอำนาจให้ท้องถิ่น - ยกเลิหน่วยงานของส่วนกลางในท้องถิ่น ที่ไม่มีความจำเป็น - ถ่ายโอนอำนาจและภารกิจให้ท้องถิ่น จัดการตนเองได้อย่างอิสระ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ประเด็น	ประเทศไทย	ประเทศญี่ปุ่น
		- มีนโยบายด้านการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ชนบท
4. การสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย	- มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือแต่ยังไม่เด่นชัด ความร่วมมือระดับมหภาครวมถึงภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม	- มีการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคการเกษตร ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม
5. การต่อยอดและพัฒนาอัตลักษณ์ชุมชน	- มีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ	- การพัฒนาระดับการเข้าถึง และเข้าใจในบริบทของชุมชน โดยให้ประชาชน
สร้างผลิตภัณฑ์การเกษตร	- มีการต่อยอดและพัฒนาอัตลักษณ์ชุมชนมาสร้างผลิตภัณฑ์การเกษตร	- เป็นศูนย์กลาง - การสร้างความโดดเด่นให้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชน
6. การนำเทคโนโลยีมาใช้	- มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการภาคการเกษตรไม่มาก	- มีการพัฒนาและนำเทคโนโลยีการเกษตรอัจฉริยะมาใช้

ที่มา: MAFF (2010, pp. 9-12); OECD (2009, pp. 1-12); OECD (2023, pp. 8-9); กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (2561, น. 8-10); Asian Development Bank Institute (ADB) (2023); สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2560, น. 32-33); องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (2568); เอ็นนู ชื่อสุวรรณ (2567, น. (13-31)-(13-34)); สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2568); สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพังงา (2568)

จากตารางเปรียบเทียบข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การจัดการภาคการเกษตรของประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่นมีการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันใน 6 มิติ ได้แก่ 1) การริเริ่มจัดการตนเอง และรวมกลุ่ม 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3) การให้ชุมชนมีอำนาจจัดการตนเองอย่างอิสระ 4) การสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย 5) การต่อยอดและพัฒนาอัตลักษณ์ชุมชนสร้างผลิตภัณฑ์การเกษตร และ 6) การนำเทคโนโลยีมาใช้ อย่างไรก็ตาม การจัดการภาคการเกษตรของประเทศไทย มีความแตกต่างกับประเทศญี่ปุ่นในรายละเอียด ดังนี้

1. การให้ชุมชนท้องถิ่นมีอำนาจจัดการตนเองอย่างอิสระ แม้ว่าประเทศไทยจะมีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นจัดการตนเองก็ตาม แต่ยังไม่เต็มรูปแบบ ยังมีลักษณะการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ซึ่งต่างจากประเทศญี่ปุ่นที่มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นมีอำนาจจัดการตนเองอย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซงของรัฐบาลกลาง

2. การสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนในประเทศไทยมีการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย แต่ไม่ครอบคลุมถึงภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรมและไม่เด่นชัดในความร่วมมือระดับมหภาคและความเชื่อมโยงกับภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ขาดการมีส่วนร่วมจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างแท้จริง และยังไม่มียุทธศาสตร์หรือโครงการที่ชัดเจนในการสร้างความร่วมมือระดับมหภาค ความเชื่อมโยงกับภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมในการพัฒนาด้านการเกษตร ซึ่งต่างจากประเทศญี่ปุ่น

3. การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเกษตรไทยมีการนำมาใช้ในการจัดการภาคการเกษตรน้อยมากเมื่อเทียบกับประเทศญี่ปุ่นที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการภาคการเกษตรอย่างเต็มรูปแบบทุกกระบวนการตลอดห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนการทำเกษตร กระบวนการผลิต กระบวนการเก็บเกี่ยวผลผลิตการเกษตร กระบวนการเก็บและแปรรูป กระบวนการตลาดและการส่งออก เช่น การเตรียมการเพาะปลูก การคัดเลือกพันธุ์ การคาดการณ์สภาพอากาศ การจัดการศัตรูพืช ระบบน้ำ ระบบการขนส่งผลผลิตการเกษตร การใช้หุ่นยนต์แทนแรงงานคน เป็นต้น

แนวทางการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย

จากผลการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นข้างต้น แสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งส่งผลต่อการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนมีความสำเร็จมากน้อยแตกต่างกัน ซึ่งในทัศนะของผู้เขียนจึงเห็นว่า ในการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยสมควรที่จะต้องนำองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีระบบอภิปาลแบบจัดการตนเอง ทฤษฎีการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ และทฤษฎีการมีส่วนร่วมดังได้กล่าวแล้วข้างต้น มาประยุกต์ใช้เพื่อให้การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่น และจากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนใคร่ขอเสนอแนะแนวทางการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย ประกอบด้วยข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รัฐบาลต้องมีความจริงจังในการกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่นมีอำนาจจัดการตนเองอย่างอิสระปราศจากการแทรกแซงจากรัฐบาลกลางทำนองเดียวกับประเทศญี่ปุ่น โดยเร่งรัดให้มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ รวมทั้งตรากฎหมายถ่ายโอนอำนาจและภารกิจของรัฐให้ชุมชนท้องถิ่นมีอำนาจจัดการตนเอง

1.2 รัฐบาลต้องสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรให้ครอบคลุมทุกกระบวนการตลอดห่วงโซ่อุปทาน ทั้งภาครัฐ ภาคการเกษตร ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม โดยการกำหนดนโยบายและกลไกการสนับสนุนและส่งเสริมความร่วมมือดังกล่าวให้ชัดเจน เช่น กำหนดมาตรการจูงใจทางภาษีด้วยการลดภาษีหรืองดภาษีให้แก่ภาคการเกษตร ภาคธุรกิจ

และภาคอุตสาหกรรมที่เข้าร่วมโครงการหรือให้ความร่วมมือกับการดำเนินการ ภาคการเกษตร ทำนองเดียวกับประเทศญี่ปุ่น

1.3 รัฐบาลต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนการนำเทคโนโลยีมาใช้ในภาคการเกษตร อย่างจริงจัง โดยให้ทุนสนับสนุนกับทุกภาคส่วนในการดำเนินการเกี่ยวกับนวัตกรรมและเทคโนโลยี ด้านการเกษตร ทำนองเดียวกับประเทศญี่ปุ่น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น ต้องไม่เข้าไปแทรกแซงการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่น แต่ควรดูแลแบบห่างๆ และคอยให้การส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะด้านงบประมาณ รวมทั้งสร้างภาคีเครือข่ายทั้งภาคการเกษตร ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม ให้มีความร่วมมือกัน ในการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นให้เป็นรูปธรรม ตลอดจนกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่น นำเทคโนโลยีด้านการเกษตรมาใช้ในภาคการเกษตร โดยการจัดการหา ช่วยเหลือ และให้คำปรึกษา เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีด้านการเกษตรแก่เกษตรกรและชุมชนท้องถิ่น ทำนองเดียวกับประเทศญี่ปุ่น

2.2 ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคอุตสาหกรรม ภาคประชาชน และภาคประชาสังคม ควรตระหนักถึงความสำคัญของภาคการเกษตรของประเทศไทยและให้ความร่วมมือกับ ภาคการเกษตร เพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาภาคการเกษตรของของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยให้ทัน ต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เศรษฐกิจ และสังคมโลกปัจจุบัน ทำนองเดียวกับประเทศ ญี่ปุ่น

2.3 ชุมชนท้องถิ่น ต้องมีการรวมกลุ่มกัน โดยอาจจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มอื่น เพื่อให้เกิดพลังในการแก้ไขปัญหาและสร้างอำนาจต่อรอง รวมทั้งสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ กับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม ตลอดจนตระหนักถึง ความสำคัญของเทคโนโลยีและนำมาใช้ในภาคการเกษตรเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ทำนองเดียวกับประเทศญี่ปุ่น

ผู้เขียนมีความเชื่ออย่างยิ่งว่า หากรัฐบาล หน่วยงานภาครัฐ ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนทุกภาคส่วน ที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามข้อเสนอแนะดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะทำให้การจัดการภาคการเกษตร ของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยจะประสบความสำเร็จทำนองเดียวกับประเทศญี่ปุ่นอย่างแน่นอน

บทสรุป

จากทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับการจัดการภาค การเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปผล การศึกษาภายใต้กรอบแนวคิดได้ ดังนี้

1. การเริ่มจัดการตนเอง/การรวมกลุ่ม

คนในชุมชนท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น เพราะถ้าหากคนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือหรือไม่ร่วมกลุ่มกันแล้ว การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนย่อมไม่มีทางเกิดขึ้นได้เลย ดังนั้น จุดเริ่มต้นที่สำคัญ คือ คนในชุมชนเข้าร่วมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจและเต็มใจเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นด้วยกัน ทั้งนี้ ตามทฤษฎีระบบอบิบาลแบบจัดการตนเอง

2. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น เป็นกลไกสำคัญในการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จ เนื่องจากคนในชุมชนท้องถิ่นย่อมเข้าใจสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนได้ดีที่สุด ฉะนั้น หากคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นแล้ว ย่อมส่งผลให้การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นสามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

3. การให้ชุมชนท้องถิ่นมีอำนาจจัดการตนเองอย่างอิสระ

หากการจัดการภาคการเกษตรด้วยตนเองปราศจากปราศจากความเป็นอิสระแล้ว ย่อมส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นไม่อาจจัดการตนเองได้เต็มที่ เนื่องจากต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบและการสั่งการของภาครัฐ ฉะนั้น การจัดโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินโดยการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและชุมชนท้องถิ่นมีอำนาจจัดการตนเองอย่างอิสระ จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ดังกรณีศึกษาเมือง yokyakart และสุราบายาดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีระบบอบิบาลแบบจัดการตนเองและทฤษฎีการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่

4. การสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย

ความร่วมมือของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการขับเคลื่อนการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จ กล่าวคือ หากทุกภาคส่วนหันมาให้ความร่วมมือกันในการจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในลักษณะเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและประเทศชาติเป็นสำคัญ ตามทฤษฎีระบบอบิบาลแบบจัดการตนเองและทฤษฎีการมีส่วนร่วม ย่อมส่งผลให้การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยบรรลุผลสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาภาคการเกษตรของประเทศไทยได้

5. การต่อยอดและพัฒนาอัตลักษณ์ชุมชนสร้างผลิตภัณฑ์การเกษตร

การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตผลทางการเกษตรโดยการต่อยอดและพัฒนาอัตลักษณ์ชุมชนท้องถิ่น เป็นการสร้างจุดเด่นและเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สามารถแก้ไขปัญหาในด้านการตลาดของผลิตผลการเกษตร ดังกรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนชีววิถีตำบลน้ำเกี๋ยนและชุมชนบ้านดินเป็ดดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับตามทฤษฎีระบบอบิบาลแบบจัดการตนเองและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

6. การนำเทคโนโลยีมาใช้

ภาคการเกษตรมีความจำเป็นต้องมีการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการภาคการเกษตรเพื่อเอาชนะสภาพภูมิอากาศ ลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อลดผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจที่ผันผวนไม่แน่นอน ทำนองเดียวประเทศญี่ปุ่นและสอดคล้องกับระบบอภิบาลแบบจัดการตนเอง

จากบทสรุปผลการศึกษาตามกรอบแนวคิดดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การจัดการภาคการเกษตรของชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์โดยเฉพาะทฤษฎีระบบอภิบาลแบบจัดการตนเอง ทฤษฎีการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ และทฤษฎีการมีส่วนร่วม มาประยุกต์ใช้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย เพื่อแก้ไขปัญหาและยกระดับภาคการเกษตรของประเทศไทยให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เศรษฐกิจ และสังคมโลกในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2561). *โครงการเสริมสร้างความรู้เพื่อผู้นำเยาวชน*. สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://createc.mhesi.go.th/sites/default/files/JICA%20report>
- โกวิทย์ พวงงาม. (2562). *การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ธรรมสาร.
- ชมภูณัฐ หุ่นนาค. (2566). *ชุมชนจัดการตนเอง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). ปทุมธานี: ธรรมศาสตร์.
- ณัฐพงษ์ พึ่งวานิช. (2560). *การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในบริบทของชุมชนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- พัฒนพล กองทอง. (2562). *การบริหารจัดการตนเองของชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร*. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 12(2), น. 40-55.
- ศรายุทธ คชพงศ์, บุญโชค บุญมี และธนิสสา โรจนตระกูล. (2563). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นในภาวะการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน*. *วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 5(3), น. 191-202.
- สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2560). *โครงการพัฒนาแนวทางการขับเคลื่อนทฤษฎีใหม่เพื่อการพัฒนาพื้นที่ในขั้นที่ 2 ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2568). *ศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ธ.ก.ส.บ้านดินเปิด*. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2568, จาก <https://projects.rdpb.go.th/studyCenter/5407309064830976>

- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพังงา. (2568). *การดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ บ้านดินเปิด ตำบลลำภี อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา*. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2568, จาก <https://phangnga.cdd.go.th/services/>
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี*. สืบค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2568, จาก https://www.rachakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF
- สุภาพร ทรงศิริ. (2555). บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาภาคเกษตรกรรม. *วารสารการปกครองท้องถิ่น*, 6(1), น. 45-60.
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2549). *การจัดการตนเองของชุมชน: ความหวังหรือความฝัน*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น. (2568). *บทที่ 4 การพัฒนาคนและการพัฒนาชนบทในประเทศญี่ปุ่น: ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับโครงการหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์*. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2568, จาก https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/11720208_02.pdf
- องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีย่น. (2568). *ข้อมูลประชากรตำบลน้ำเกีย่น*. สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2568, จาก https://www.namkainlocal.go.th/history-rev2?utm_source=chatgpt.com
- เอ็นนู ซื่อสุวรรณ. (2567). *กรณีตัวอย่างการพัฒนาชุมชนเกษตร ในประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาชุมชนเกษตร หน่วยที่ 10*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์. (2557). *ชุมชนเข้มแข็งกับเศรษฐกิจพอเพียง*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Asian Development Bank Institute (ADBI). (2023). *Japan Guides the Way on Smart Farming Technology Adoption*. Retrieved June 6, 2025, from <https://www.asiapathways-adbi.org/2023/01/japan-guides-the-way-on-smart-farming-technology-adoption/>
- Bekkers, V., Dijkstra, G., Edwards, A., & Fenger, M. (2007). *Governance and the Democratic Deficit: Assessing the Democratic Legitimacy of Governance Practices*. Hampshire: Ashgate.
- Bovaird, T. (2007). Beyond Engagement and participation: user and community coproduction of public services. *Public Administration Review*, 67(5), pp. 846-860.
- Cahyono, E., Talitha, T., Firman, T., & Hudalah, D. (2019). Welcoming two decades of decentralization in Indonesia: A regional development perspective. *Territory, Politics, Governance*, 8(5), pp. 1-19.
- CEIC Data. (2024). *Japan Annual Household Income per Capita*. Retrieved July 11, 2025, from https://www.ceicdata.com/en/indicator/japan/annual-household-income-per-capita?utm_source=chatgpt.com
- Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. *World Development*, 8(3), pp. 213-235.

- Firman, T. (2016). Decentralization and urban development in Indonesia: The case of Yogyakarta. *Regional Studies*, 50(1), pp. 15-29.
- Harimurti, T. (2019). Urban leadership and public participation in Surabaya: Case of good governance. *International Journal of Administrative Science & Organization*, 26(2), pp. 123-137.
- MAFF. (2010). *Summary of the Basic Plan for Food, Agriculture and Rural Areas*. Japan: Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2009). *Evaluation of agricultural policy reforms in Japan*. Japan: Author.
- _____. (2023). *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023*. Japan: Author.
- Osborne, S. P. (2006). The new public governance. *Public Management Review*, 8(3), pp. 377-387.
- Wheatley, M. J. (1999). *Leadership and the New Science: Discovering Order in a Chaotic World* (2nd ed.). San Francisco: Berrett-Koehler.